

Кенжегүл Г.А.*

тарих пәнінің мұғалімі, №102ЖОББМ, Шымкент, Қазақстан

ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

*Автор-корресподент: gkenzhekul@bk.ru

Түйін: Мақалада сауаттылық және тарих пәнін оқытуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жолдары мен функционалдық сауаттылық ұғымына түсіндірмелер берілді. «Сауаттылық» ұғымына жан-жақты зерттеулер жүргізіліп, мағынасы ашылды. Сауаттылықтың қазіргі заманғы мағынасын түсіндіру үшін сауаттылық түсінігінің тарихи өзгерістеріне үңілген жөн. Алайда, бұл жерде сауаттылық түсінігін өзгерту процесіне назар аудармай, әр түрлі материалдарда ұсынылған сауаттылық тұжырымдамасына негізделген сауаттылықтың қазіргі мағынасын қарастыру көзделді. Қазіргі білім беру жүйесіндегі функционалдық сауаттылықтың маңызы түсіндіріледі. Мақалада функционалдық сауаттылықты қалыптастыру үшін білім беру мен білім алудағы ерекшеліктер көрсетіледі. Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарымқатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Олай болса, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Осындай сапалық сипаты тұрғысынан қарағанда функционалдық сауаттылық жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданылады.

Кілт сөздер: сауаттылық, функционалдық сауаттылық, оқу сауаттылығы, білім беру, тарих пәні, педагогикалық жүйе.

Кіріспе. Қазақстан мемлекетінің ең алғашқы көшбасшысы Н.Ә.Назарбаевтің «Қазақстан-2050 Стратегиясы - қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» деген Қазақ еліне Жолдауында: «Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек» деп үндеу салды [5].

Бірінші Президент Н.Ә.Назарбаевтің 2012 жылдың қаңтар айының 27-ші жұлдызында «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту - Қазақстан дамуының басты бағыты» деген Жолдауында білім беру ошақтарында білім алушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру жүзінде бес жылдық ұлттық жоспарды қабылдау туралы шешім қабылдады [5].

Кез келген мемлекеттің білім беру жүйесінің негізгі міндеттері өз азаматтарын қоғамда жұмыс істеуге дайындайды. ХХІ ғасырдың басында халықаралық білім кеңістігінде бұл міндет өзектілігін сақтап қана қоймай, жаңа мәнге ие болады. Білім қоғамында біліктілігі төмен жұмысшыларды біртіндеп жою үрдісі байқалады. Өнеркәсіптік дамыған елдердің заманауи еңбек нарығы экономиканың кез-келген саласы мамандарына өте жоғары талаптар қояды. Сонымен, қоғамда толыққанды жұмыс істеу белгілі бір білім деңгейі мен дамыған дағдыларды, яғни функционалдық сауаттылықты талап етеді. Тиісінше, мұндай дағдылардың жоқтығы немесе алған білімнің төмен деңгейі функционалдық сауатсыздық құбылысын тудырады. Ересектердің функционалдық сауатсыздығына білімнің белгілі бір деңгейлерін бітіргені туралы куәліктердің болмауы, нәтижесінде қосымша білім алу және қазіргі еңбек нарығының талаптарына сәйкес келетін кәсіби дағдыларды алу мүмкін еместігі себеп болуы мүмкін. Сонымен, функционалдық сауатсыздықты жеңу дегеніміз жұмыссыздық мәселесін шешуді білдіреді. Сонымен бірге, әр елдің тарихи дамуының, әлеуметтік прогресстерінің өзіндік ерекшеліктері бар, бұл адамдардың жалпы білім алуға, атап айтқанда сауаттылыққа қатынасын қалыптастырады [1, 3-7].

Негізгі бөлім. Қазақстан тарихы сабақтарында мектеп оқушыларының

функционалдық сауаттылығын дамыту

Функционалдық сауаттылықты дамыту процесі пәндік білім, білік, дағдыға негізделген оқу пәндері арқылы ойлау қабілетін қалыптастыру негізінде жүзеге асырылады. Ойлау қабілеттерін қалыптастыру және дамыту құралдары тапсырма түрінде берілген бір пәндік ЗУН, ал проблемалық жағдаяттар ұйымдастыру формасы болып табылады. Сонымен бірге ойлау қабілетінің өзі ЗҰН-ның құзыреттілікке, яғни функционалдық сауаттылыққа ауысу құралы ретінде қызмет етеді.

Оқушыларды барынша өзін-өзі жүзеге асыру және қоғамға пайдалы қатысу үшін ақпаратты өз бетінше шығаруға, талдауға, құрылымдауға және тиімді пайдалануға үйрету Еуропа мен Азияның бірқатар елдерінде, атап айтқанда Қазақстан Республикасында білім беру жүйесін жаңғыртудың жетекші бағыты болып табылады.

Жаңарту жағдайында басқа пәндермен «шекаралық» көптеген зерттеу бағыттары бар тарихтың рөлі артып, адамдар үшін өмірлік маңызды міндеттер мен мәселелерді шешудің тиімді жолдары мен әдістерін әзірлеуді қамтамасыз етеді. Бұл процестің өзегі функционалдық сауаттылық болып табылады, өйткені ол «адамның қолданбалы білім негізінде өмір мен қызметтің әртүрлі салаларындағы стандартты өмірлік міндеттерді шешу қабілеті» деп түсініледі [2, 192].

Функционалдық сауаттылық Осы уақыттың барлық қиындықтарын ескере отырып, адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсу және оған мүмкіндігінше тез бейімделу және қызмет ету қабілеті ретінде **функционалдық сауаттылық ерекше өзектілікке ие.**

Функционалдық сауаттылықтың бағыттары:

- Оқу сауаттылығы
- Математикалық сауаттылық
- ғылыми сауаттылық
- қаржылық сауаттылық
- Ғаламдық құзыреттер
- Шығармашылық ойлау

Оқу сауаттылығы - бұл адамның мәтінді түсініп, қолдана білуі, олар туралы ой елегінен өткізіп, алға қойған мақсатына жету үшін оқумен айналысуы. Оқушықажетті ақпаратты табуға, шығаруға, оны түсіндіруге және біріктіруге, мәтіннің мазмұнын түсінуге және бағалауға, алынған ақпаратты пайдалануды үйренуі керек.

Математикалық сауаттылық - функционалдық сауаттылықтың екінші маңызды құрамдас бөлігі. Ол нақты дүниелік мәселелерді шешуге көмектесу үшін математиканы қолдану қабілетін қамтиды, сонымен қатар математиканың «тілін» түсіну қабілетін қамтиды.

Жаратылыстану сауаттылығы - білімін нақты жағдайларда ғылыми әдістерді қолдану арқылы зерттеп, шешуге болатын мәселелерді анықтау, бақылаулар мен тәжірибелер негізінде қорытынды жасау үшін пайдалана білу.

Қаржылық сауаттылық - бұл қаржылық сектордағы білімдердің, дағдылардың, дағдылардың және қарым-қатынастардың, сондай-ақ жеке әлеуметтік-педагогикалық сипаттамалардың жиынтығы, олардың қалыптасуы адамның әртүрлі әлеуметтік-экономикалық рөлдерді өнімді орындауға қабілеттілігі мен дайындығын анықтайды: үй иесі, инвестор, қарыз алушы, салық төлеуші және т.б.

Жаһандық құзыреттіліктер - бұл жаһандық сипаттағы мәселелер мен мәдениетаралық өзара әрекеттестікке әртүрлі көзқарастардан сыни тұрғыдан қарау қабілеті; мәдени, діни, саяси, нәсілдік және басқа да ерекшеліктер адамдардың қабылдауына, пайымдауларына және көзқарастарына қалай әсер ететінін білу; адамның қадір-қасиетін ортақ құрметтеуге негізделген басқалармен ашық, құрметті және тиімді өзара әрекеттесу.

Шығармашылық ойлау - адамның өз қиялын идеяларды дамыту және жетілдіру, жаңа білімді қалыптастыру, бұрын кездеспеген мәселелерді шешу үшін пайдалана алуы.

бірнеше негізгі түрлері бар:

- коммуникативті
- ақпараттық
- белсенді.

Функционалдық сауаттылықтың бұл түрлеріне түсініктеме беретін болсақ, олар сөйлеу әрекетінің барлық түрлерінде еркін сөйлеуді, әртүрлі дереккөздерден ақпаратты іздеу қабілетін, ұйымдастырушылық қабілеттері мен дағдыларын көрсете білуді, өзін-өзі бақылауды, өзін-өзі бағалауды білдіреді. , өзін-өзі түзету.[3, 69-74].

Қазіргі білім берудегі тарих және қоғамтану сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамытудың ең өзекті құралы модельдеу болып табылады.

Модельдеу әдісі - зерттеудің жалпы ғылыми әдісі, онда білім объектінің өзі зерттелмейді, оның модел деп аталатын түрдегі бейнесі, бірақ зерттеу нәтижесі модельден объектіге ауысады. . Ол синтетикалық тәсілге негізделген: объектінің жеке бөліктері зерттеледі, олардың жұмыс істеуі зерттеледі, білім пәніне қатысты мәліметтердің жиынтығы түсіндіріледі. Бұл әдістің негізі болып табылатын визуализация маңызды элемент болып табылады, өйткені біздің миымыз мәтіндік ақпаратқа қарағанда көрнекі ақпаратты 60 мың есе жылдам өңдейді.

Модельдеу мүмкіндік береді:

• оқушылардың қабылдауының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие үрдісінде үздіксіз білім алу, өздігінен білім алу дағдысын қалыптастыру;

• оқушының жүйелі сыни жаһандық ойлауын дамыту;

• модельді қарым-қатынас, позицияларды үйлестіру, ұжымда өзара әрекеттесу құралы ретінде пайдалану;

• оқушыны мәтінмен жұмыс істеуге, талдауға, толықтыруға, әртүрлі дереккөздерден қажетті ақпаратты тауып, шындықпен салыстыруға үйрету. Ақпаратты құрылымдау принципі негізгі ойды бөліп көрсетуді, ақпараттық блоктар арасындағы байланыстарды қадағалауды, оны жаңа ақпаратпен толықтыруды жеңілдетеді.

Модельдеудің негізгі ерекшеліктері:

• материалды немесе материалдық емес үлгі жасауға болатын объектінің болуы;

• нақты объектіні модельмен ауыстыру (сызба, физикалық құрылымдар, символдық формалар немесе формулалар түріндегі жасанды түрде жасалған объект);

• маңызды белгілердің бейнеленуі, объектінің құрылымын, қасиеттерін, элементтері арасындағы қатынастар мен қатынастарды қарапайым және өрескел түрде көрсету, жаңа қасиеттерді болжауға мүмкіндік беретін гипотетикалық сипаттамалар жиынтығы;

• объектінің сипаттамасына субъективтілік пен қиялдың элементін енгізу (зерттелетін объектінің маңызды сипаттамалары туралы автордың көзқарасы).

• талдау нәтижелерін түпнұсқаның сипаттамаларымен салыстыру.

Бұл әдіс әмбебап болып табылады, бұл оны функционалдық сауаттылықтың кез келген саласын жүзеге асыруда қолдануға мүмкіндік береді.

Кесте - ақпаратты жүйелеуге, талдауға, салыстыруға, салыстыруға, негізгі нәрсені ерекшелеуге, түрлендіруге, құрылымдауға, әртүрлі дереккөздерден алу мүмкіндігі бар материалды жалпылауға мүмкіндік беретін, оны тұтас қабылдауға және қабылдауға мүмкіндік беретін үлгі. түсіну. Біз кестелердің түрлеріне жүгінеміз

• тақырыптық

• хронологиялық

• салыстырмалы - аналитикалық

• синхрондық.

Тақырыптық кесте – тарихи өткеннің немесе қоғамдық даму құбылысының жеке мәселелері мен мәселелерін ашатын модель.

Хронологиялық кесте – тарихи құбылыстардың ұзақтығын, олардың ретін көрсететін үлгі. Күндер мен оқиғалар торының бір түрін білдіреді.

Салыстырмалы аналитикалық кестелер тарихи оқиғаларды немесе қоғамтану

құбылыстарын салыстырмалы талдауға негізделген. Оларды құрастыру үшін салыстыру сызықтары мен талдаудың негізгі объектілерін шешу керек.[3, 69-74].

Синхрондық кесте - жалпы және аймақтық тарихты зерделеуде, сондай-ақ әртүрлі елдерде шамамен бір уақытта болған аса маңызды оқиғалар мен құбылыстарды тіркейтін курсаралық байланыстар үшін сәтті қолданылған модель. әртүрлі елдер мен халықтардың тарихын біртұтас дүниежүзілік-тарихи процесс ретінде қабылдау

Ұстаз мамандығы әрқашанда ең қиын мамандықтардың бірі болған және бола бермек. Мен «қиын жеткіншектер заманында» өмір сүріп, жұмыс істеп жатырмын деп есептеймін. Көбінесе психикасы нәзік балада интернет пен теледидардың әсерінен «қиын жеткіншек» ұғымы даралықпен, құрдастар арасындағы беделмен және қалың топтың күрсінуімен байланысты. Жекелендіруге ұмтылған жасөспірімдер өздерін жоғалтады, тобырға айналады, олар басқалар сияқты емес деп айғайлайды. Сондықтан қазіргі заман мұғалімінің міндеттерінің бірі - өз пәнін сапалы оқытумен, ОЖСБ мен ҰБТ-ға жақсы дайындалумен қатар, әр оқушыға оқытуда әдіс-тәсілдерді табу. Бірақ бұл тәсілді әрбір студентке қалай табуға болады? Маған бұл сұраққа жауап беруге «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы Кембридж университетімен бірлесіп әзірлеген Қазақстан Республикасы мұғалімдерінің біліктілігін арттыру деңгейлік курстары көмектесті.

Тарихты оқытуда функционалдық сауаттылықты қалыптастыру.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығы көрсеткіштерінің деңгейлерінің жалпы сипаттамасы.

Өз бетінше жұмыс істей білу. Алгоритмді ұғымдар, терминдер жиынында таңдау. Терминдерді, ұғымдарды, жалпы білім беру дағдылары мен дағдыларын түсіну.

Талап ішінара түсініледі. Оқушыне істеу керектігін білмейді, көңілі жиі ауытқиды. Тек қарапайым тапсырмаларды орындай алады. Қабылданған танымдық мақсат тәрбиелік әрекеттерді орындау барысында сақталады және оларды жүзеге асырудың бүкіл процесін реттейді; танымдық тапсырманың талабы анық орындалады. Танымдық мақсаттарды өз бетінше тұжырымдайды. Ол өз бастамасы бойынша гипотеза ұсынады, оқу әрекеті белсенді зерттеу формуласын алады.[3, 69-74].

Жоспарлау. Қажетті ақпаратты іздеу алгоритмін бөлу. Оқушы кез келген тапсырмаға сұрақ қоюда қиналады. Ниет құру жоқ. Тапсырма ұсынылған алгоритм бойынша орындалады. Мәселені шешу процесі дерлік қатесіз жүзеге асырылады. Сонымен бірге зерттеу және орындау бөлігі нақты анықталған.

Шешім қабылдау. Мәселені шешудің ең жақсы нұсқасын таңдау. Іс-әрекет жоспарларын талдау. Студент логикалық ойлауды және әрекет етуді білмейді. Елеусіз белгілерді бөліп көрсетеді, бұл тек талдаудың басын көрсетеді. Студент тапсырманы шешу принципін өз бетінше таба алмайды, оған жетекші сұрақтар қажет. Оқушы шешімін өзі табады. Мұндай Оқушылардың ізденіс және зерттеу әрекеті негізінен психикалық жазықтықта жүреді.

Өнімділік. Мәтінмен, сызбамен жұмыс істей білу, негізгі контурды құрастыру. Оқушы тек үлгі бойынша тәрбиелік әрекеттерді орындай алады. Оқушының дербестігі жоғары. Тапсырманы қалай орындау керектігін оқушы өзі шешеді. Оқушы стандартты емес оқу жағдаятына түсіп, оны шешу жолдарын таба алады.

Нәтижелерді бағалау. Қол жеткізілген жалпы білім беру дағдылары мен дағдыларын өзін-өзі бағалау, интроспекция. Оқушы өз әрекетін өзі бағалауға тырыспайды. Жаңа мәселелерді шешуде өз мүмкіндіктерін еркін және орынды бағалайды. Есептерді шешуге кірісе отырып, ол белгілі әдістердегі мүмкін болатын өзгерістерді ескере отырып, өзінің шешу мүмкіндіктерін өз бетінше бағалай алады.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру мақсатында бақылау-бағалау іс-әрекетінің әр кезеңінде нысаны өзгермейтін және бағыты бойынша өзгермелі болып қалатын тапсырмалар орындалды. Есептегіштер бақылаудың негізгі нысандарының жүйесіне кіреді: бастапқы, аралық, қорытынды. Әлсіз оқушыларға жеке карточкалар

жасаймын, лицей психологтары жеке карточкаларды құрастыруға көмектеседі. Функционалдық сауаттылықтың қалыптасуы оқушыларда тарихи білімнің – фактілік, хронологиялық, кеңістіктік, бағалаушылық болуы арқылы ашылды.

Тарихты меңгеруді білдіретін көрсеткіштер:

1. Тарихтың негізгі категорияларын – уақыт, кеңістік, қозғалыс, фактілерді сипаттау білімі.[4,7-13];

2. Ақпаратты өз бетінше іздестіру және таңдау негізінде алынған бөлек білім.

Оқу жылының соңына қарай функционалдық сауаттылықтың 1-деңгейін игерген мектеп оқушылары репродуктивті стратегияларды ұстанды, мұғалімнің көмегіне сенді, бір-бірімен байланысы жоқ тарихи білімдер жиынтығын қалыптастырды, талдау мен талдауды жүзеге асыруда қиындықтарды бастан кешірді. синтез.

Функционалдық сауаттылықтың 2-деңгейіне жеткен оқушылар үшін өнімді стратегияны ішінара меңгеру тән, олар өз іс-әрекетін мұғалімнің ішінара бағыттауымен ұйымдастырды.

Функционалдық сауаттылықтың 3-деңгейін меңгерген оқушылар тарих бейнесін өз бетінше құрастыра алады, өз бетінше жұмыс істеуге қабілетті.

Тарихтағы функционалдық сауаттылықтың көрсеткіштері

Төмен деңгей. Орташа деңгей. Жоғары деңгей

Оқушылар дайын формада алған бағаларын қайта шығаруды үйренді және үйренді. Студенттер тарихи тәжірибеге деген көзқарасын өзгертпеді, онымен өзара әрекеттесуді оқу процесінің алғы шарты ретінде қарастыруды жалғастырды. Олар өзара байланысты емес тарихи білімдер жиынтығын қалыптастырды. Бұл лицей оқушылары танымдық іс-әрекеттерді жүзеге асыруда репродуктивті стратегияларды ұстанды, мұғалімнің көмегіне сенді, тарихи ақпаратты талдау мен синтездеуде қиындықтарға тап болды.

Студенттер өз бетінше жеке тарихи бейнелерді құрастырады (мәдениет, мемлекет және т.б.) Өнімді стратегияны ішінара меңгеру, өзінің және басқалардың тәжірибесін түрлендіруге негізделген қызмет әдістерін меңгерді.

Оқушылардың тарихқа деген өзіндік саналы көзқарасы (жағымды, теріс, екітәріпті). Өз бағасын дәлелді түрде ұсыныңыз. Бұл деңгей өнімді когнитивтік стратегияның икемділігімен сипатталады.

«Тарих сабағында мәтінмен жұмыс істеу барысында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру»

Қазіргі кезде қазіргі мектептің алдында тұрған міндеттердің бірі – функционалдық сауаттылықты қалыптастыру. Халықаралық PISA тесттерін өткізу кезінде санаттар анықталды, олардың бірі оқу сауаттылығы болып табылады. Оқу сауаттылығы тек әдебиет сабағында ғана емес, тарих сабағында да қалыптасады.[4,7-13].

PISA тесті үшін келесі үшеуі оқу әрекетінің ең маңызды құрамдастары ретінде танылады:

Жағдаяттар - мәтінге сүйене отырып, шарлау қажет болатын оқу мақсаттары мен контексттерінің әртүрлілігі.

Мәтін әртүрлі оқу материалы болып табылады.

Оқу дағдылары – когнитивтік стратегиялар мен мәтінмен жұмыс істеу тәсілдері. PISA тестіндегі мәтін мен оқу дағдылары әртүрлі қиындық деңгейінде ұсынылған. Оқу әрекетінің осы үш құрамдас бөлігінің өлшемдерін жасау үшін олардың нақты сипаттамаларын анықтау қажет, бұл тест материалдары мен тапсырмаларды белгілі бір күрделілік деңгейлерімен байланыстыруға көмектеседі. Сол категориялардың көмегімен мәтінмен жұмыс нәтижесін талдау жүргізіледі. PISA зерттеуінде қабылданған мәтіндер мен оларға қойылатын сұрақтарды бөлек санаттарға бөлу бұл санаттарды қатаң бөлуді білдірмейді. Тарих сабақтарында қолданылатын мәтіндердің белгілі бір топтары бар:

Мәтіндердің қызмет ету жағдайлары

1. *Жеке мәтіндер* - күнделіктер, естеліктер, оқиғалар туралы әңгімелер (хаттар, көркем әдебиет, өмірбаяндар). Жеке жағдайларда мәтіндер адамның жеке мүдделеріне

қызмет етеді - практикалық және эмоционалды және интеллектуалды.

2. *Қоғамдық* - қоғамдық жағдайларда қоғамдық ұйымдардың істері мен мәселелерін сипаттайтын мәтіндер бар. Бұл, мысалы, ресми құжаттар, қоғамдық оқиғалар туралы ақпарат, газет жаңалықтары.

3. *Бизнес* - «бизнес үшін оқу» деп аталатын. Оқу нұсқаулары.

4. *Тәрбиелік* - Көркем мәтіндерді, оқулық мәтінін оқу.

Сипаттама -мәліметтері объектілерге және олардың кеңістіктік қасиеттеріне қатысты мәтін түрі. Сипаттама мәтіндер жауап беретін негізгі сұрақтар: бұл не, ол қандай? Бұған диаграммалар, иллюстрациялар, карта, каталог, кесте және т.б.

Баяндау -мәліметтері объектілерге және олардың уақытша қасиеттеріне қатысты мәтін түрі. Баяндау мәтіндері жауап беретін сұрақтар: қашан, қандай ретпен? Әңгіме кейіпкерлері неліктен берілген жағдайда осылай әрекет етті (сезінді) баяндау мәтініне қойылатын сұрақтардың негізгі түрі болып табылады. *Көркем* әңгіме мәтіндері оқиғалардың объективті баяндауы болып табылады. *Есептер* басқа бақылаушылар тексере алатын оқиғалардың объективті көрінісін іздейді. Журналистік *жаңалықтар* оқиғалар мен қатысушыларды оқырманға өз көзқарасын қалыптастыруға мүмкіндік беретін түрде хабарлайды. Әңгімелеу мәтініне мысал ретінде әңгіме, әңгіме, пьеса, юмореск, өмірбаян, газет хабары жатады.

Интерпретация -концепт элементтерінің күрделі өзара әрекеттесуінде оның толық сипаттамасын беретін мәтін түрі. Мәтіндердің осы түріне қойылатын сұрақтардың негізгі түрі қалай (X Y-мен байланысты)? Түсіндіру түрінде әртүрлі мәтіндерді жазуға болады - *эссе* автордың көзқарасы бойынша ұғымдардың түсіндірмесін береді, анықтамада терминнің немесе атаудың басқа ұғымдармен байланысы түсіндіріледі, *түсіндірмеде* бұл қатынас толығырақ, аналитикалық түрде ашылады. *Түйіндеме* - мәтіннің мазмұнын қысқаша жеткізуге арналған синтетикалық интерпретация. *Хаттама* - презентация немесе жиналыс мазмұнының қысқаша мазмұны. *Мәтінге түсініктеме*- мәтіннің көркемдік және басқа да мағыналарын түсіндірудің аналитикалық-синтетикалық түрі[4.6.7-13].

Дәлелдеу -мәлімдемелер арасындағы қатынастарды сипаттайтын мәтін түрі. Дәлелдеулердің көпшілігі сұраққа жауап береді - неге? Ой қозғау ең алдымен оқырманды сендіруге бағытталған мәтіндер және оқырманға автордың пікірін орынды түсіндіретін мәтіндер болып бөлінеді. Жеке топ - *шолу және ғылыми пайымдау* . *Кері байланыс* – бір автордың идеясының екінші автордың идеясымен байланысы туралы пікірталас. *Ғылыми ой* -пікір - автордың тұжырымдарының ақиқаттығын немесе жалғандығын және олардың байланыстарын өз бетінше анықтау үшін оқырман автордың логикасын қайта құру мүмкіндігін алатын тұжырымдар арасындағы байланыстарды сипаттаудың бір түрі.

Нұсқау (кейде рецепт, бұйрық деп те аталады) - әрекетке арналған нұсқауларды қамтитын және «не істеу керек?» деген сұраққа жауап беретін мәтін түрі. Ереже, жарғы, жарғы қоғамдық пікірдің немесе билік құрылымдарының анонимді беделіне негізделген белгілі бір мінез-құлықты талап ететін нұсқаулардың мысалдары болып табылады. Өмірлік нұсқаулардың мысалдары тағам дайындау рецептері, алғашқы көмек көрсету жолын сипаттайтын диаграммалар немесе кез келген құрылғыны пайдаланушыларға арналған нұсқаулықтар болып табылады.[4, 7-13].

Келіссөз мәтіні ортақ мақсатқа жету үшін өзара іс-қимылды ұйымдастыруға бағытталған. Мысалы, бұл кездесу туралы хат алмасу - іскерлік немесе жеке.

Мәтін пішімі

Бірыңғай мәтіндер әдетте абзацтармен байланысқан сөйлемдерден тұрады.

Үздіксіз мәтіндер оқу дағдыларының сәл өзгешелігін талап етеді, өйткені олар басқаша ұйымдастырылған, мәтіндік ақпарат бірліктерінің арнайы сілтемелерін және осы сілтемелерге арнайы ресми көрсеткіштерді (мысалы, график осьтерінің атаулары) қамтиды. Тізімдер, кестелер, графиктер, диаграммалар, хабарландырулар, кестелер, каталогтар, индекстер, пішіндер - бұл PISA тестінде қолданылатын үздіксіз емес мәтіндердің толық тізімі емес.

Аралас мәтіндер үздіксіз және үздіксіз мәтіндердің ерекшеліктерін біріктіреді. Аралас мәтіндердің вербалды және вербалды емес (мысалы, графикалық) элементтері бірін-бірі толықтырады. Қазіргі авторлар өз идеяларын ұсынудың аралас түрін көбірек пайдаланады; Қазіргі журналдар мен веб-беттер негізінен аралас формадағы мәтіндерден тұрады.

Құрама мәтіндер бірнеше мәтінді байланыстырады, олардың әрқайсысы бір-бірінен тәуелсіз жасалған және байланысқан және толық. Бұл бірнеше мәтін PISA тестінің диагностикалық мақсаттары үшін біріктірілген.

Оқу сауаттылығын өлшеу және тапсырманың қиындығы.

Тест тапсырмалары күрделілігіне қарай қарапайым, терең, күрделі, көп деңгейлі түсінуді қажет ететін тапсырмалардан ерекшеленеді. Мәтіннен ақпаратты **іздеу және шығару** қиындығы келесі факторлармен анықталады: оқырман табуы қажет ақпарат бірліктерінің саны, оқырман ойша қалпына келтіруі қажет мәтіндегі «бос орындар» саны, көлемі. және оқырман таңдау жасауы тиіс ақпараттық бірліктердің анық еместігі, мәтіннің көлемі мен күрделілігі.[4,7-13].

Мәтіндік хабарламаларды біріктіру және интерпретациялау қиындығы келесі факторлармен анықталады: оқырман бір суретке байланыстыру қажет ақпарат бірліктерінің саны, орнатуды қажет ететін ақпарат бірліктері арасындағы байланыс түрі (мысалы, ұқсастықтар, әдетте, айырмашылықтарды табудан оңай), оқырман таңдау жасауға болатын ақпараттың бәсекелес бірліктерінің болуы, мәтіннің сипаты: неғұрлым ұзақ болса, соғұрлым дерексіз, оқырман тақырыппен азырақ танысады. Талқылау кезінде мәтіннің хабарламаларын үлкен суретке қосу қиынырақ болады.

Түсіну және бағалау қиындығы келесі факторлармен анықталады: талап етілетін түрі

Инсайттар (мысалы, осы фактілерге негізделген болжам жасаудан гөрі екі фактіні салыстыру оңай), мәтінді түсіну үшін оқырманға қажет мәтіннен тыс білім түрі (мысалы, сұраққа жауап беру қиынырақ бұл жалпы емес, арнайы білімді талап етеді), дерексіз мәтіннің көлемі мен дәрежесі.

Үздіксіз мәтіндерге қойылатын сұрақтардың қиындығы келесі факторлармен анықталады: мәтіннің көлемі, оның құрылымының анықтығы мен ашықтығы, мәтіннің абзацтар, тақырыпшалар және презентацияны құрылымдайтын басқа белгілер сияқты формальды сипаттамаларының болуы.

Үздіксіз мәтіндерге қойылатын сұрақтардың қиындығы келесі факторлармен анықталады: мәтіндегі ақпарат көлемі, мәтін бөліктері арасындағы байланыс түрі (мысалы, күрделі регистрлерге қарағанда қарапайым тізімдермен жұмыс істеу оңай), мәтін бөліктері арасындағы байланыстың формальды сипаттамаларының болуы (мысалы, арнайы пішімдеу), сіз іздеген ақпараттың орнын орналастырыңыз (мысалы, оны негізгі мәтінде түсіндірмеден табу оңайырақ).

Бірақ сабақта жеті модульді түгел пайдалана отырып, әр сабақта бір модульге ғана тоқталғанымды, яғни бұл модуль сабақта басым болғанын атап өткім келеді. Бірінші сабақта «Оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер» модулі басым болды. Екінші сабақта «Оқытудағы менеджмент және көшбасшылық» модулі басым болды. Үшінші сабақта «Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету» модулі басым болды. Ал төртінші сабақта «Талантты және дарынды оқушыларды даярлау» модуліне тоқталдым. Сабақта осы модульдің басым болуына мысал келтіргім келеді.

Алғашында мен екі дарынды оқушыны бөліп алғым келді, бірақ осылайша мен тағы да оқушыларға басымдық беретінімді түсіндім, сондықтан мен сыныптың өздері Қазақстан тарихын тереңірек білуімен ерекшеленетін екі оқушыны бөліп алуды ұсындым. алдыңғы сабақтар. Сыныптың өзі мен жариялағым келген дарынды оқушыларды бөліп алғанда, мені таң қалдырды. Сезімдерді айтып жеткізу мүмкін емес. Бұл санаттағы оқушылар үшін жаңа материалды меңгеру кезеңінде арнайы тапсырма болды: жаңа тақырып бойынша Блум таксономиясы бойынша (яғни қарапайымнан күрделіге қарай

алты көп деңгейлі сұрақ) командаларға сұрақтар құрастыру қажет болды. Ал дарынды оқушылар - Александр С. мен Салтанат Ж. бұл тапсырманы орындады, сонымен қатар Александр да осы жұмысты қорытындылауды өтінді. Мұғалімнің сол кездегі сезімін жеткізу мүмкін емес екенін атап өткім келеді, балалардың өздері жұмыс істеді, мен процесті үйлестірдім, мен жаңа ештеңе түсіндірмедім және нәтиже керемет болды. Сонымен қатар, осы сабақтың рефлексиясы бойынша оқушылардың өздеріне мінез-құлық ұнады, олар көбірек жұмыс істегенді ұнататынын, білімді өздері алғанды ұнататынын, бір-біріне түсіндіргенде ұнайтынын, ең бастысы өз парақтарында атап өтті. , олар айта алатын нәрселерді, яғни тындауды ұнатады. Мен бір ғана модульге тоқталғанымға қарамастан, бұл сабақта қалған модульдердің барлығы да болды.

Функционалдық сауаттылықтың негіздері оқудың алғашқы жылдарында (1-4 сыныптар), сөйлеу әрекетін ынталандыруға баса назар аударылған кезде қаланады: оқушы оқуды, тындауды, жазуды, сөйлеуді және санауды үйренеді. Кешеннің бәрі жалпы білім беру дағдыларын дамытуға әсер етеді (интеллекті дамыту, бағалауды, ұйымдастырушылық қасиеттерді дамыту), бұл сайып келгенде функционалдық сауаттылықтың пайда болуын қамтамасыз етеді. Бірінші сыныптан төртінші сыныпқа дейін сабақ беретін мұғалім өз оқушысының маңызды құзыреттер жиынтығына ие болуын, оның өзін-өзі дамыту қажеттілігіне әсер етуін, өзін-өзі тәрбиелеуде жұмыс істеуін, өзін-өзі шығармашылық тұрғыдан жетілдіре алуын және кейінгі білім беру кезеңдері жағдайында оқуға дайын болуын қамтамасыз етуі керек [2,192].

Мұғалімдерге функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған оқуәдістемелік құралдарының келесідей түрлері бар. Білім беру жүйесін модернизациялаудың негізгі бағыттарының бірі - студенттерді дербес шығаруға және талдауға, құрылымдауға және өзін-өзі максималды жүзеге асыру мен қоғамға пайдалы қатысу үшін тиімді пайдалануға үйрету. Функционалдық сауаттылықты дамытуда функционалдық сауаттылық тұжырымдамасы ең танымал халықаралық бағалау зерттеулерінің бірі - жасөспірімдердің мектепте алған білімдерін, біліктері мен дағдыларын пайдалану қабілетін бағалайтын 15 жастағы оқушылардың академиялық жетістіктерін бағалаудың халықаралық бағдарламасы (PISA) негізінде жасалғанын есте ұстаған жөн.

Адам қызметінің әр түрлі салаларындағы, сондай-ақ тұлғааралық қарымқатынас пен әлеуметтік қатынастардағы және TIMSS-тегі (4 және 8 сынып оқушыларының математикалық және жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын бағалау) өмірлік мәселелердің кең спектрін шешу үшін. PISA (Program for International Student Assessment) халықаралық зерттеуі оқушылардың ақпаратты алу, талдау, өңдеу және ұсыну дағдыларын және проблемаларды шешу дағдыларын күнделікті жағдайларда қолдану қабілеттерін дамытатын бағдарлама. PISA-ның сауаттылыққа баулуы пәндік білімнен асып түседі.

PISA - оқушылардың теориялық білімдерін күнделікті жағдайларда қолдана алу, пәнаралық байланыстар құру және мәселелерді шешу қабілеттерін бағалайтын көрсеткіш (UNESCO, <https://en.unesco.org/themes/literacy>). PISA жастардың мектепте меңгеретін құзыреттіліктер жиынтығы олардың болашақтағы танымдық дамуына, тіпті қоғамның функционалды мүшелеріне айналуына да әсер ететіндігін ескертеді. Сондықтан кез-келген педагог үшін, олар не оқытатынына қарамастан, оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту өте маңызды. Тарих пәніта балалар оқу процессіне ең қажетті білім мен біліктілікті қабылдайды, яғни дұрыс оқуға, сауатты жазуға, санауға үйренеді [2, 192].

Функционалдық сауаттылықтың бастапқы сатысын меңгереді. Бұл кезеңде оқушылардың психологиялық ерекшеліктері ескеріле отыра, білім және тәрбие процесі функционалды сауаттылығын арттыруға бағытталады. Осы мақсатты жүзеге асыру үшін, тарих пәні мұғалімі оқытуда жұмыс түрлерін түрлендіріп отырады. Бұл функционалды дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады. Ал бүгінде функционалды сауатты болу – өмірлік қажеттілік, оған елдің амандығы, әлеуметтік мәдени және экономикалық дамуы жағынан тәуелді. Қазіргі адам қызметтердің барлық салаларында табысты жұмыс істеуге және жедел өзгеретін ақпараттық ортамен бірігуге мүмкіндік беретін білімділіктің

деңгейін меншіктенуі тиіс. Ол үшін функционалдық сауаттылықтың маңызды құрамдас бөліктері болуы тиіс: үздіксіз оқу және даму, белсенді шығармашылық ойлауды дамыту, қойылған міндеттерді шешудің стандартты емес жолдарын табу, өзінің кәсіби жолы мен өмірлік бағдарларын таңдай білу. Бұл адамның білімін және мәдениетін тарату құралы, маманның коммуникативтік және кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру туралы куәлік, адам өміріндегі жетістікке жету құралы, білім алу үшін негізгі дағдыларды қалыптастыратын және дамытатын әрекет. Сондықтан ең маңызды дағды кез-келген кіріс ақпаратын түсіну, талдау және қолдану қабілетіне айналады. Сонымен, білім беруде ақпарат жинау менесте сақтаудан оны дұрыс қолдану дағдыларын игеруге баса назар аударылады. Бүгінгі күні бұл дағды жас адамның қоғамда өзін сенімді сезінуі үшін өте қажет [6, 26-29].

Менің болашаққа деген көзқарасым:

1. оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға ықпал ететін «Оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер» модулін пайдалану:

а) теориялық мәліметтерді практикамен ұштастыра отырып, Lesson study тәсілі бойынша екінші жартыжылдықта мұғалімдермен семинар өткізу, яғни. бір сабақты көрсету;

ә) оқушылардың өздері үйде бақылау жұмыстарын жасап, сыныпқа келген кезде және үй тапсырмасын сұрау барысында формативті бағалау арқылы дайындалған тапсырмалар алмаса отырып, өзара тексеретін тапсырма түрін қолдану;

в) оқушылардың сабақтың тақырыбы мен мақсатын шығаруын өз сабақтарында пайдалану, өйткені бұл жұмыс түрі оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауын дамытады.

2. «Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету» модулін қолдану:

а) курстарда алған білімдерін тереңірек қолдана отырып, сыни тұрғыдан ойлау стратегияларына сүйене отырып, алдағы сабақтарында жүзеге асыру.

б) өз қызметінде жүзеге асыру үшін әріптестермен «Сыни тұрғыдан ойлау стратегиялары» тақырыбында семинар өткізу.

3. Оқыту үшін бағалау және оқуды бағалау модулін пайдаланыңыз:

А) Болашақта бағалауды сабақтың үш кезеңінде қолданамын: а) Үй тапсырмасын тексеру. Мақсаты: Сабақтың соңғы тақырыбын қаншалықты жақсы білесің. ә) Жаңа материалды меңгерту. Мақсаты: жұмысыңыздың қай кезеңде екенін біліп, оң бағаға ұмтылу. в) Жүйеге келтіру және бекіту кезеңі. Мақсаты: сабақта алған білімінің бағасын білу.

Ә) бағалау объективті болу үшін келесі сабақтарда әр оқушының сабаққа қандай баға қойылатын критерийлерін нақтырақ анықтау қажет.

4. «Оқыту мен оқуда АКТ-ны пайдалану» модулін пайдаланыңыз: екінші семестрде студенттер өз жұмыстарын көрсететін подкаст жасаңыз.

5. «Талантты және дарынды оқушыларды оқыту» және «Оқытудағы басқару және көшбасшылық» модульдерін қолданыңыз: осындай сабақтардың арқасында өзін-өзі жүзеге асыру және өзін-өзі реттеу процестері орын алады.

Қорытынды

Білім беру үдерісінде заманауи білім беру технологияларын пайдалану оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға, оқушылардың терең және берік білімді өз бетінше сәтті меңгеруіне, қызметтің әртүрлі салаларындағы дағдылары мен дағдыларын бекітуге негіз жасайды; өзінің оқу, өзін-өзі тәрбиелеу іс-әрекетін өз бетінше жоспарлау, қарым-қатынас жасау, ұжымдық нәтижелерге қол жеткізу. Барлық сабақтар оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып өткізілетін болады. Жоғарыда айтылғандардың барлығына сүйене отырып, өз сабақтарында жеті модульді қолданып, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытатын мұғалім – «заманауи мұғалім» екенін атап өткім келеді. Өйткені бұл мұғалім өз пәнін, оқыту әдістемесін жақсы біледі, балалардың психологиялық және физиологиялық ерекшеліктері туралы мәліметтері бар, әр баланы жақсы көреді, оны тұлға ретінде құрметтейді, өзін үнемі жетілдіріп отырады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Абдулаев Э.Н. Деятельностный подход в преподавании истории в рамках требований нового стандарта // Преподавание истории в школе. 2012. №1. С.3-7
2. Вяземский Е.Е. Уроки истории: думаем, спорим, размышляем: пособие для учителей общеобразоват. Учреждений // Е.Е.Вяземский, О.Ю.Стрелова. Москва. Просвещение, 2012.192 с.
3. Гребнев И.В. Методическая компетентность преподавателя: формирование и способы оценки // Педагогика. 2014. №1. С.69-74
4. Иоффе А.Н. Структура современного урока истории и обществознания как основа организации деятельности учащихся // Преподавание истории в школе. 2012. №1. С. 7-13.
5. Назарбаев Н.Ә. (2012). «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1200002050> (қаралған уақыты: 03.12.2020).
6. Перминова Л.М. Минимальное поле функциональной грамотности (из опыта С.-Петербургской школы)//Педагогика. 1999. №2. С.26-29.

Аннотация: В статье разъясняются понятия грамотности и пути формирования функциональной грамотности учащихся при обучении истории. Понятие «грамотность» широко изучено, раскрыто его значение. Чтобы объяснить современное значение грамотности, необходимо взглянуть на исторические изменения в концепции грамотности. Однако в нем делается акцент не на процессе изменения концепции грамотности, а на современном значении грамотности, основанном на концепции грамотности, представленной в различных материалах. Объясняется важность функциональной грамотности в современной системе образования. В статье освещена специфика обучения и тренинга по формированию функциональной грамотности. Функциональная грамотность - это показатель способности человека взаимодействовать с внешней средой и уровня способности адаптироваться и общаться с этой средой как можно быстрее. Таким образом, функциональная грамотность состоит из набора знаний, навыков и умений, которые считаются необходимыми человеку для жизни в определенной культурной среде и обеспечения его социального взаимодействия. С точки зрения такого качественного характера функциональная грамотность используется как механизм личностного развития.

Ключевые слова: грамотность, функциональная грамотность, грамотность чтения, образование, предмет история, педагогическая система

Abstract: The article explains the concept of literacy and the way of forming functional literacy of students in the study of history. The concept of "literacy" is widely studied, its meaning is revealed. To explain the contemporary meaning of literacy, it is necessary to look at historical changes in the concept of literacy. However, it focuses not on the process of changing the concept of literacy, but on the modern meaning of literacy, based on the concept of literacy presented in various materials. The importance of functional literacy in the modern education system is explained. The article highlights the specifics of education and training on the formation of functional literacy. Functional literacy is a measure of a person's ability to interact with the external environment and the level of the ability to adapt and communicate with this environment as quickly as possible. Thus, functional literacy consists of a set of knowledge, skills and abilities that are considered necessary for a person to live in a particular cultural environment and ensure his social interaction. From the point of view of such a qualitative nature, functional literacy is used as a mechanism for personal development.

Key words: literacy, functional literacy, reading literacy, education, history subject , pedagogical system